

SXEDIO.A19

1583-1668): ΕΚΚΛΗΣΕΙΣ ΚΥΠΡΙΩΝ ΣΤΟΝ ΟΙΚΟ ΤΗΣ ΣΑΒΟΙΑΣ ΓΙΑΝΑ ΤΟΥΣ ΒΟΗΘΗΣΗ ΝΑ ΑΠΑΛΛΑΓΟΥΝ ΑΠΟ ΤΟΥΣ ΤΟΥΡΚΟΥΣ. ΟΙ ΕΚΚΛΗΣΕΙΣ ΠΕΦΤΟΥΝ ΣΤΟ ΚΕΝΟ

Εκτός από τα διαβήματα προς το Βασιλέα της Ισπανίας που παρατίθενται στις διάφορες επαναστάσεις που περιγράφει ο Πέτρος Στυλιανού στην πορεία της Τουρκοκρατίας οι Κύπριοι απευθύνθηκαν και επανειλημμένα και στον Οίκο της Σαβοΐας που είχε έδρα το Τουρίνο της Ιταλίας, αλλά και εδώ δεν βρήκαν την ανταπόκριση που περίμεναν.

Οι ενέργειες των Κυπρίων προς τον Οίκο της Σαβοΐας δεν ήταν εντελώς τυχαίες, γιατί ο Οίκος αυτός έλεγε (Ζαννέτος Α Τόμος, σελ. **1069** και **1070**) ότι κατείχε τον τίτλο του ιδιοκτήτη της Κύπρου. Εξ άλλου ο ίδιος ο Οίκος αυτός είχε ζητήσει να πληροφορηθεί από τον Σελήμ, μόλις το **1570** μετά τη κατάληψη της Κύπρου, κατά πόσον ήθελε να του παραδώσει την Κύπρο και θα του κατέβαλλε κάποιο είδος φόρου.

Ο Ζαννέτος λέγει ότι ο Οίκος της Σαβοΐας έγραψε στον Σελήμ για να τον βολιδοσκοπήσει εάν ήθελε να παραιτηθεί του βασιλείου της Κύπρου" καταλείπων ελεύθερον τον λαόν εκείνον να ζη όπως ο ίδιος θέλει, επί καταβολή δ' αυτώ υπό του Οίκου της Σαβοΐας ετησίου φόρου τινός".

Ο Σελήμ αρνήθηκε και οι Κύπριοι παράλληλα με αλληπάλληλα κινήματα τους ή διαβήματα προς τον Βασιλέα της Ισπανίας από τον Οίκο της Σαβοΐας, ο οποίος όμως τηρούσε ανάλογη στάση. Για τα διαβήματα αυτά ο Ζαννέτος γράφει:

"Αι φρούδοι διαπραγματεύσεις. Οι Κύπριοι ενωρίς λίαν γευθέντες της αφορή του τουρκικής τυραννίδος και αβίωτον βίον προ αυτών έχοντες επόθησαν, μηδεμίαν άλλοθεν διαβλέποντες ελπίδα απαλλαγής και αυτήν την άλλοτε τόσω μισητήν φραγκικήν διοίκησιν.

Ο οίκος της Σαβοΐας μετά την άνω εκτεθείσαν

απόπειραν παρά τω Σουλτάνω Σελίμ, εις ουδεμίαν φαίνεται προέβη άλλην άμεσον διπλωματικήν ή πολεμικήν κατά της Τουρκίας απόπειραν περί αποκτήσεως της Κύπρου ή τον κενόν τίτλον έφερε. Τα ευθύς όμως κατόπιν εκθεισόμενα γεγονότα αποδεικνύουσιν, ότι ο Οίκος ούτος άλλην ετράπη οδόν, υποθάλπων την διά στάσεως αυτών των Κυπρίων απόκτησιν της νήσου. Και ναι μεν εν τοις σωζομένοις επί τούτου εγγράφοις φαίνεται ότι εις τούτο προεκαλείτο υπ' αυτών των Κυπρίων αυτοβούλως προσφευγόντων αυτώ ουδεμία όμως υπάρχει αμφιβολία ότι οι Κύπριοι ωθούντο εις τούτο υπό επιτηδείων πρακτόρων του Οίκου της Σαβοΐας όστις εν τούτοις ηρέσκετο αλλ' ουχί και να προβή εις τολμηρά τι. Αλλ' ας είδωμεν τα κατά τας διαπραγματεύσεις ταύτας προβαίνοντες, μέχρις εξαντλήσεως αυτών, καίτοι ως εκ τούτου θα χωρήσωμεν χρονολογικώς πλέον ίσως του ότι η συγχρονιστικκή των γεγονότων αφήγησις επιτρέπει.

ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΕΥΓΕΝΙΟΥ ΜΠΕΝΑΚΗ: Τη 20η Ιουλίου του 1583 έτους ο Κύπριος Ευγένιος Μπενάκης απηύθυνεν εκ Παρισίων προς τον Δούκα της Σαβοΐας Κάρολον Εμμανουήλ τον Α μίαν επιστολήν εν η έγγραφε τα εξής περίπου: Ο Σουλτάνος Σελήμ, ότε προ του κατά των Ενετών πολέμου εζήτησε παρ' αυτών φιλικώς την Κύπρον ως κληρονομικήν αυτού ιδιοκτησίαν ην επεθύμει να έχη πλέον εμπειπιστευμένην αυτοίς, οι δ' Ενετοί μεταξύ πάντων των λόγων της αντιρρήσεως των προέταξαν και ετόνισαν ιδιαζόντως το ότι τοις ανήκεν ως τιμάριον, εκείνος αντιπαρήρησεν ότι προκειμένου περί τιμωριωτικού δικαιώματος η νήσος αναντιρρήτως ανήκε τω Οίκω της Σαβοΐας. Και ο μεν πατήρ σας λέγει ο Μπενάκης τω Καρόλω Εμμανουήλ, ίνα μη παρεξηγηθή τότε υπό των Ενετών ότι ήθελε να ωθήση τον Σουλτάνον εις πόλεμον κατ' αυτών εσίγησεν.

Ηδη όμως εκείνου εκλιπόντος και της νήσου περιελθούσης υπό την Τουρκίαν εξέλιπε και ο παλαιός εκείνος λόγος, ο δε κόσμος και μάλιστα οι ατυχείς νησιώται απορούσε διατί η υμετέρα υψηλότης δεν προβάλλει τας δικαίας αυτής, επί της νήσου αξιώσεις,

αφού δη οι κάτοικοι αυτής περιεγέγοντο εις τοιαύτην αθλιότητα, αι δε πρόσοδοι της νήσου κατήλθον εις σημείον ώστε ζήτημα είναι αν επαρκώσι τω Σουλτάνω διά μόνας τας δαπάνας της διοικήσεως της.

Ο Μπενάκης υποδεικνύων είτα ότι η εκχώρησις της Κύπρου τω οίκω της Σαβοΐας υποχρεουμένω εις τήσιον φόρον τω Σουλτάνω δεν ήτο τι ασύμφορον αμφοτέροις ουδέ δυσκολοατόρθωτον, προσφέρεται αυτός, ως κύπριος, αφ' ενός και υπήκοος της Α. Υψηλότητος, ως πεπειραμένος εξάλλου της αυλής της Κωνσταντινουπόλεως να αναλάβη τας επί τούτω διαπραγματεύσεις επί τη ευκαιρία της εκείσε μεταβάσεως του, και προς τούτο δε εζήτηι ή απλώς τα αναγκαία επιτροπικά έγγραφα, ίνα επισήμως επιληφθή της υποθέσεως. Και εάν μεν ο Εμμανουήλ ενέδωκε ταις εισηγήσεις του Μπενάκη ή όχι αγνοούμεν, γινώσκομεν όμως ότι ουδέν ατυχώς επετεύχθη.

ΝΕΑΙ ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ: Εν έτει **1590** ο εκ Πάφου Μάρκος Μέμμος, αφικόμενος εν Ρώμη και είτα εν Τουρίνω ίνα παροτρύνη τον δούκα της Σαβοΐας εις την κατάκτησιν της Κύπρου, έγγραψεν αυτώ ότι δεν υπήρχον επί της νήσου πλείονες των **4.800** Τούρκων διηρημένων κατά μικρά σώματα εκ **200- 300** ανδρών.(M.L 3-775). Ο δουξ εν τούτοις και αύθις εκώφευσε, καίπερ κολακευόμενος τα μάλα υπό των τοιούτων προσκλήσεων.

ΑΠΟΣΤΟΛΗ ΤΟΥ ΑΚΚΙΔΟΥ: Μετά δέκα ακριβώς έτη ο δούξ Κύριλλος Εμμανουήλ ο Α απεφάσισε να προβή εις ζωηρότερα πως διαβήματα δι'ο και απέστειλεν εις Κύπρον τον Ρόδιον Δον Φραγκίσκον Ακκίδαν, Έλληνα, αρνησίθρησκον, ως φαίνεται, ίνα μελετήση επί τόπου τα πράγματα, παρασκευάση δε καταλλήλως τους κατοίκους εις σοβαράν κατά του καθεστώτος στάσιν μεθ' ην να καταλάβη αυτός την νήσον και υπεραμυνθή της ανεξαρτησίας ταύτης από της Τουρκίας.

Κατά την έκθεσιν αυτού τούτου του Ακκίδου, ούτος ανεχώρησεν εκ Μεσσήνης της Σικελίας τη **5** Νοεμβρίου του **1600** έτους κατήλθεν εις Αλεξάνδρειαν και εκείθεν ανήλθεν εις Ιεροσόλυμα, ένθα συνέτυχεν επί της αποστολης του τω Έλληγι

πατριάρχη, όστις ακούσας ότι ο δουξ έλαβε σταθεράν απόφασιν ν' ανακτήση το βασίλειον της Κύπρου, εχάρη μεγάλως έτεινε τας χείρας προς τον ουρανόν εξ ευτυχίας και ησπάσθη τον χάρτην, ον ο δουξ εθεωρείτο τοις κυπρίους. Ο πατριάρχης ενέμεινε εις την άνευ βραδύτητος εκτέλεσιν του ανασταλέντος σχεδίου (όπερ σημαίνει ότι το σχέδιον συνελήφθη από πολλού ανεβάλλετο δι' η εκτέλεσιν του) επί τω (δικαίω) φόβω ότι αν ανεκαλύπτετο υπό των Τούρκων θα είχεν ως αποτέλεσμα μεγάλας συμφοράς περί της νήσου, ενεχείρησε δε τω Ακκίδα αναχωρούντι διά Κύπρον και δύο επιστολάς, μίαν διά τον Αρχιεπίσκοπον και την άλλην διά τον δούκα.

Εν Κύπρω ο Ακκίδας εύρε τον Αρχιεπίσκοπον εν Αμμοχώστω, ενώπιον του οποίου παρουσιάσθη αμέσως, εγγειρήσας αυτώ και την επιστολήν του πατριάρχου. Ταραχθείς ούτος εκ της αναγνώσεως της επιστολής και μη τολμών να ομιλήση, υπέδειξεν αμέσως τω Ακκίδα να ιππεύση και να ακολουθήση αυτόν. Εξ Αμμοχώστου μετέβησαν εις Λεμησσόν χωρίς να σταματήσωσι και χωρίς ο Αρχιεπίσκοπος να θελήση να λάβη εξήγησιν τινά.

Εν Λεμησσώ κατέλυσαν εν τω οίκω ενός πιστού φίλου του Αρχιεπισκόπου καλουμένου Τιμοθέου Ποτόζη, εκεί δε μόνον κατένευσε ν' ακούση τον Ακκίδα και ακούσας τα πάντα είπεν αυτώ ότι, κατά την γνώμην του, ο Μακαριώτατος Πατριάρχης Ιεροσολύμων εξετίθετο πολύ ευκόλως επί της σοβαρωτάτης άμα και λεπτοτάτης ταύτης υποθέσεως, ότι πιθανώς η κατάλληλος στιγμή να μη αφίκετο έτι, αφού ο δουξ της Σαβοΐας ευρίσκετο εις πόλεμον κατά του βασιλέως της Γαλλίας.

Του Ακκίδου βεβαιώσαντος αυτόν ότι εν τοιαύτη περιπτώσει ήτο ευκολότατον τω δουκί να κατακτήση το βασίλειον της Κύπρου άνευ πολλών δαπανών, δι' ας άλλως θα ημείβετο πλουσίως από της κατοχής χώρας, αποδιδούσης ετησίως τρια εκατομμύρια τουλάχιστον.

" Δεν έχω προσέθηκεν ο Αρχιεπίσκοπος ή να είπω μίαν λέξιν και οι ανά την νήσον διεσπαρμένοι

ευάριθμοι Τούρκοι να κατασφαγώσιν υπό των Ελλήνων.

Ο δουξ δεν έχει ή να έλθη και να φυλάττη τα φρούρια. τρεις ή τέσσαρες χιλιάδες ανδρών, υπό ένα καλόν στρατηγόν, μη όντα όμως Ισπανόν ειδήμονα δ' εις την επισκευήν των ηρειπωμένων φρουρίων, αρκούσιν ως προς την εκστρατείαν".

Ο Αρχιεπίσκοπος προσέθηκεν έτι, ότι εν τινι προσφάτω αυτού συνόδω μετά των Επισκόπων, Αρχιμανδριτών και Ηγουμένων διέταξε τον κλήρον του να υποχρεώσει μυστικώς τον λαόν να ή έτοιμος όπως λάβη τα όπλα κατά το προσεχές Πάσχα περί τας εωθινάς αυτού ώρας οπότε οι Τούρκοι ανυπόπτως θ' αναπαύωνται (M.L.3-575).

Εν τοις εγγράφοις τούτοις δεν φαίνεται το όνομα του τότε Αρχιεπισκόπου, γινώσκομεν όμως εκ των άνω, ότι ούτος ήτο Βενιαμίν εκείνος, όστις εξελέγη εις αντικαστάσασιν του καθαιρεθέντος Αθανασίου. Ο Βενιαμίν εκτός του ότι λογιώτατος κατά το πατριαρχικόν έγγραφον, από των πράξεων του και λεγομένων του τούτων δείκνυται άνθρωπος ρέκτης και φιλόπατρις. Τούτου διεσώθη και εν υπόμνημα περί Κύπρου, εν ω ατυχώς δεν φαίνεται ότι ο ανήρ ήτο ακριβολόγος. Το υπόμνημα τούτο ελληνιστί γεγραμμένον εδόθη παρ' αυτού τω Ακκίδα, όστις το μετέφρασε χάριν του δουκός, δι' ον προωρίζετο εις την ιταλικήν κατά Δεκέμβριον του 1600 εν Λεμησώ".

Στη συνέχεια γίνεται αναφορά στη νήσο και τους κατοίκους της σύμφωνα με το υπόμνημα και προσθέτει ο Ζαννέτος:

" Ο Ακκίδας, ως είδομεν διερχόμενος εξ Ιεροσολύμων επέδειξε τω Πατριάρχη έναν χάρτην, ον έφερε μεθ' ευατού. Ο χάρτης ούτος εξ 24 άρθρων αποτελούμενος, περιείχε τας ελευθερίας ας ο δουξ εδωρείτο τοις Κυπρίοις επέμπετο δ' υπ' αυτού δια του Ακκίδου ενταύθα προς υπογραφήν υπό του Αρχιεπισκόπου, ίνα χρησιμεύση ως το επίσημον μεταξύ αυτού και των Κυπρίων συμβόλαιον.

Ο χάρτης κατά τα άνω συνετάχθη εν τη αυλή του δουκός, ουδεμία όμως υπάρχει αμφιβολία ότι περί την

διατύπωσιν αυτού προηγήθησαν διαπραγματεύσεις και ελήφθησαν υπ' όψει αι αξιώσεις των Κυπρίων.

Ο χάρτης ούτος επιδειχθείς τω Αρχιεπισκόπω ενεκρίθη υπ' αυτού, δεν υπεγράφη όμως δια τον κίνδυνον, ον συνεπήγε εάν τυχόν παρέπιπτεν εις χείρας των τούρκων ή προδότου τινός. Καίτοι δε τα κατ' αυτόν ως και πάσαι αι μετά του Οίκου της Σαβοΐας διαπραγματεύσεις έμειναν γράμμα νεκρόν και περιωρίσθησαν απλώς εις λόγους παραθέτομεν εν τούτοις εν περιλήψει το περιεχόμενον του εν λόγω χάρτου, άτε παρέχον εικόνα της όλης βασεως των διαπραγματεύσεων.

Ο δουξ λοιπόν εν αυτώ υπισχνείτο τω Αρχιεπισκόπω της Κύπρου:

1. Οτι όχι μόνον αυτόν και τους επτά υπ' αυτών επισκόπους δεν θα έπαυεν, αλλά θα τους επροίκιζε δι εισοδημάτων αρκούντων εις την αξιοπρεπή αυτών συντήρησιν.

2. Αι αυταί υποσχέσεις εδίδοντο τοις Αρχιμανδρίταις και Ηγουμένοις.

3. Ο δουξ υπισχνείτο προσέτι, δι' εαυτόν και τους διαδόχους του να μη θίξωσι το ορθόδοξον δόγμα των Κυπρίων.

4. Να δώση τον τίτλο του κόμητος της Τριπόλεως εις ον αν υπδείκνυεν αυτώ ο Αρχιεπίσκοπος.

5. Να εκλέγη κατ' έτος, εφόσον θα έζη ο Αρχιεπίσκοπος, δύο πρόσωπα υποδεικνυόμενα παρ' αυτού, ίνα λαμβάνωσι πρόνοιαν περί των κενών θέσεων εν ταις πόλεσι κτήμασι ή οχυρώμασι της νήσου.

6. Ο δουξ από τούδε και τη αξιώσει του Αρχιεπισκόπου παραχωρεί το αξίωμα του διοικητού των Αλυκών του βασιλείου των Ρωμαίων Κλαυδίω Τσέκη ή Τσεκίννη (**Cechi** ή **Cechino**) νενυμφευμένω εν Κύπρω ευγενεί τινί κυρία της οικογενείας Μαύρης, κατέχοντι δε την θέσιν ταύτην και επί Ενετών. (Ο Τσεκίνος ούτος θα αναλάμβανε την αρχηγίαν της μελετωμένης στάσεως, εντεύθεν δε και η ειδική περί αυτού αύτη πρόνοια).

7. Ο δουξ επί πλέον υπισχνείτο ν' αποδώση τω

ειρημένων Τσεκίνω και τον Ιωάννη της Αγίας Μαύρης την παλαιάν αυτών κτημοσύνην.

8. Ανελάμβανε την υποχρέωσιν ίνα εάν τω επεστρέφετο το βασίλειον της Κύπρου, κατέλθῃ μεν και διαμείνῃ αυτοπροσώπως εν αυτή επί 3-4 έτη τουλάχιστον, καταλείπῃ δι' ως αντιπρόσωπον του, οσάκις αι υποθέσεις του τον ηνάγκαζον να μεταβαίνη εις Ευρώπην, ένα των υιόν του.

9. Ο δουξ ουδέποτε θα έπεμπε δι' ουδέν αξίωμα Ισπανόν τινά υπάλληλον.

10. Θα διώριζε πάντας τους υπαλλήλους λαμβάνων αυτούς εκ των κατοίκων της Κύπρου, εξαιρέσει των μελών, αφ' ων θ' απήρτιζε το συμβούλιον του, αποκλειομένων πάντοτε των Ισπανών.

11. Θα άφηνε τον λαόν των πόλεων και κωμών να εκλέγωσιν ελευθέρως τους πρωτογέρους αυτών, οίτινες εμερίμνων περί των αναγκών των κοινοιτήτων (*baver cura del vito popolare*).

12. Δεν θα επώλει ή ενοικίαζε τι εις Γενουάτην..

13. Δεν θα επέτρεπε την εν τη νήσω εγκατάσταση ουδενί των ακολούθων των νέων θρησκειών (λιθουρανικής κλπ).

15. Δεν θα επιτρέψη την εν τη νήσω εγκατάστασιν των Ιησουϊτών άνευ της συγκαταθέσεως του μεγάλου συμβουλίου (υψηλής αυλής).

16. Θα διορίζῃ εις εκάστην κοινότητα, αποτελουμένην εξ 100 τουλάχιστον εστιών, ένα αξιωματικόν ν' ασκή κατά τας εορτάς τους άνδρας εις τα όπλα, των κοινοτήτων αναλαμβανουσών τα της συντηρήσεως αυτών.

17. Κατά πάσαν δίκην διά χρέη, οσάκις γίνεται εκχώρησις περιουσίας (*cession de part*) ο δημόσιος ταμίας δε θα δύναται επ' ουδενί λόγω να καταδιώκῃ ή ενοχλή τον οφειλέτην.

18. Η εξέτασις να μη γίνεται κατά το Ισπανικόν σύστημα, αλλά κατά το επί φραγκοκρατίας κυπριακόν.

19. Ο δουξ αναλαμβάνει την υποχρέωσιν να μη

επιβάλῃ νέον τινα δασμόν άνευ της γνώμης του συμβουλίου εν γενική αυτού συνεδρία, εκτός οσάκις πρόκειται περί πολέμου και αμύνης του βασιλείου.

20. Να αφήση ελευθέρους τους παλαιούς παροίκους και ν' απαγορεύση την πώλησιν, εμπαιγμόν, δωρεάν ή ανταλλαγήν αυτών, ως έπραττεν η Ενετία.

21. Ο Αρχιεπίσκοπος και οι μέχρι τετάρτου βαθμού συγγενείς αυτού κηρύττονται ελεύθεροι παντός δασμού, υποχρέωσης ή προστίμου, θα θεωρώνται ως ευγενείς συνταξιούχοι του στέμματος της Κύπρου και πάσαν αυτών πολιτική ή ποινική υπόθεσις θα δικάζεται υπό του βασιλέως ή του αντιπροσώπου του.

22. Ο υιός του Κλαυδίου Τσέκη θα είναι εις των ευγενών και συμβούλων του βασιλέως και μετά τον θάνατον του πατρός του θα καταλάβη την εν ταις αλυκαίς θέσιν του.

23. Ο δουξ ανελάμβανε την ίδρυσιν εν Λευκωσία πανεπιστημίου προς εκπαίδευσιν των τε ευγενών και του λαού, υπισχνείτο δ' εν τέλει.

24. Να επιτρέψη την επιστολήν εν τοις κόλποις της ορθοδόξου Εκκλησίας των Μενή και Μουσταφά, να τους τιμήση ως αρμόζει τοις ανεψιοίς του πατρός Παρθενίου, λαμβανομένου μάλιστα υπ' όψει ότι αυτοί έσονται οι ηγέται του λαού όστις θα οπλισθή κατά των Τούρκων, ίνα παραδώση τω δουκί το φρούριον της Αμμοχώστου.

Τούτοις δέον να δοθή η παλαιά οικογενειακή κτημοσύνη τω δε θείω αυτών Παρθενίω η πρώτη ήτις εκενούτο, επισκοπή.

Ο Παρθένιος ούτος μετά των αρνησιθρήσκων ανεψιών του ήσαν ως και ο Τσεκίνος και ο Μαύρος μεταξύ των αρχισυνωμοτών, οι δε δύο αρχησίθρησκοι και ο Τσεκίνος ήσαν ενδεδειγμένοι αρχηγοί του κινήματος, όπερ εκ πάντων τούτων των λεπτομερειών δέον να θεωρηθή ως σοβαρώς παρεσκευασμένον ναυαγήσαν δε εξ αδρανείας προδήλως του δουκός.

Ο Ακκίδας λαβών τότε το υπόμνημα του Αρχιεπισκόπου και τον άνω χάρτην και μάτην πειραθείς να πείση αυτόν να τω δώση εγγράφως όσα τω

εδήλωσεν, ανεχώρησεν εκ Λεμησσού τη **3** Δεκεμβρίου, εγένετο δε δεκτός εις ακρόασιν παρά τω διουκί τη **11** Απριλίου **1601**. Ο Αρχιεπίσκοπος απέφυγε να δώση αυτώ οιονδήποτε ενυπόγραφον ή ιδιόχειρον έγγραφον εκ φόβου μη προυδίδετο τοις Τούρκοις. Συνεφωνήθη δε Ακκίδου και Αρχιεπισκόπου ίνα ειδοποιηθή ούτος εγκαίρως και καταλλήλως περί της αναχωρήσεως του στρατού του δουκός, όπως εγείρη τον λαόν εις στάσιν.

Ο δουξ διά πάντων τούτων ουδέν άλλο έπραξεν ή να υποθάλη παρά τοις δυστυχέσι Κυπρίοις απατηλάς μόνον ελπίδας υπεκκαυθείσας επί πλέον εκ της προσεγίσεως κατά το **1606** του τοσκανικού στόλου, περιλαμβάντος και πλοία της Νεαπόλεως και της Μελίτιης, όστις "μετά την κατά του Μουράτ Εείς έξω της Θάσου νίκην του, έσπευσεν εις Κύπρον και επειράθη την κατάληψιν αυτής, αποβιβάσας στρατεύματα εις τα παράλια της Πάφου και το παρά την Λεμησσόν Ακρωτήριον των γάτιων". Επί τω αυτώ δε σκοπώ, ελθών εκ νέου και συμπλακείς μετά του υπό την ηγεσίαν του Ελληνοσ εξωμότου Μουστάφα οθωμανικού στόλου, κατενίκησε μεν αυτόν, δεν ηδυνήθη όμως να εκτελέση τα επί της νήσου σχέδια αυτού (σαθ. Τ. Ελ. **196**). Ομοίαν δ' απόπειραν φαίνεται ότι εποίησαντο και οι Ενετοί κατά το **1607**.

Τα γεγονότα ταύτα φαίνονται ότι ηύξησαν την προς απελευθέρωσιν σφοδράν άλλως πάντοτε ούσαν επιθυμίαν των Κυπρίων διό και θα ίδωμεν ότι και των όπλων εδράξαντο και διά συχνών επιστολών παρεκάλουν τον δούκα Εμμανουήλ να εκτελέση επί τέλους την υπόσχεσιν του.

Εν έτει **1608** ο διερμηνεύς του πασά της Κύπρου Πέτρος Γουνέμεσ, γόνος πιθανώς των της γνωστής ημίν παλαιάς κυπριακής οικογενείας των Γονέμε, μετέχων της συνωμοσίας και την γνώμην των συνωμοτών διερμηνεύων, απηύθυνε τω δουκί την εξής επιστολήν:

" Υψηλότατε δουξ της Σοβοίας. Γνωρίζων το φιελεύθερον φρόνημα των χριστιανών της νήσου Κύπρου, αφωσιωμένων εις την Υμετέραν υψηλότητα, υπό την τυραννίαν των κυνών τούτων Τούρκων, καθικετεύω

υμάς να συνεννοηθήτε μετά της αυτού Μεγαλειότητος του Βασιλέως Φιλίππου Γ εις έκδοσιν διαταγών και βοηθειών προς απελευθέρωσιν των πτυχών τούτων χριστιανών από της δουλείας του τυράννου διότι είναι μεγάλη αμαρτία τοιούτον βασίλειον να ευρίσκεται εις χείρας των Τούρκων, κυβερνηθέν υπό των τότε προγόνων της Υμετέρας Υψηλότητος. Και αν ο θεός και το άγιον πνεύμα φωτίσωσι την Αυτού Μεγαλειότητα τον βασιλέα Φίλιππον και την Υμετέραν Υψηλότητα να ετοιμάσητε στόλον και πέμψητε προς εκτέλεσιν τοιαύτης ιεράς επιχειρήσεως, γνωστοποιώ υμίν ότι ευρίσκονται εν τη νήσω τριάκοντα πέντε χιλιάδες ανδρών μαχίμων εκτός των ξένων, οι δε Τούρκοι δεν υπερβαίνουν τις οκτώ χιλιάδας. Προς τούτοις ειδοποιώ την Υμετέραν Υψηλότητα όπως φέρητε όπλα διά τους χριστιανούς και σας καθικετεύω, Υψηλότατε αυθέντα, να μας αξιώσετε απαντήσεως διά του κομιστού της παρούσης, και ουχί δι' άλλους, προς ενθάρρυνσιν των λαών, τούτων, οίτινες αναμένουσι μετά μεγάλης επιθυμίας να ίδωσι την σημαίαν της αυτού Μεγαλειότητος και της Υμετέρας Υψηλότητος και άμα ερχομένων των βοηθειών βεβαιωθήτε ότι και διά της θείας χάριτος θέλουσι καταστρέψει τους Τούρκους και απελευθερωθή των χειρών αυτών απολαύοντες ελευθερίας. Και περί τούτων ειδοποιούσι την Υμετέρα υψηλότητα, ελπίζοντες εις τον θεόν ότι περίχαροι θέλομεν δυνηθή να σας ίδωμεν βασιλέα της Κύπρου, ως και τους υμετέρους προγόνους και καταφιλούμεν τους πόδας της Υμετέρας Υψηλότητος.

Εν Λευκωσία τη 8 Οκτωβρίου 1608.

Περί την αυτήν εποχήν ο Κύπριος Βίκτωρ Ζεμπετός εκίνησε τον λαόν εις στάσιν και κατέσφαξε πολλούς των Τούρκων. Ως εκ των κατόπιν δειχθήσετε, η στάσις του Ζεμπετού ωφείλετο εις τας και πάλιν ανεκτελέστους μεινάσας υποσχέσεις του δουκός περί αποστολής στρατού. Ο Ζεμπετός αβοήθητος μείνας κατεβλήθη, ως δυνάμεθα να εικάσωμεν διότι λεπτομερείας επί τούτου δεν έχομεν, ευκόλως

διασωθείς είτα παρ' αυτώ τω δουκί.

ΝΕΑΙ ΕΠΙΣΤΟΛΑΙ: Η θέσις των νησιωτών μετά την καταστολήν της στάσεως του Ζεμπετού κατέστη αφόρητος διό και άύθις οι αρχισυνωμόται ενέτειναν πάσας αυτών τας δυνάμεις, όπως πείσωσι των δούκα να αναλάβη τον αγώνα. Αφ' ότου ο Ζεμπετός εχάλασε, γράφουσιν ο Αρχιεπίσκοπος Χριστόδουλος και ο Πάφου Λεόντιος, καμπόσους Τούρκους, αγριώθησαν απάνω μας σαν αγρίους λύκους και παίρνουν τα παιδιά μας από τας αγκάλας μας και δεν έχομεν το θάρρος μας (ή) μόνον εις αυτό της βασιλείας σου και πέμπομεν τον Ζαχαρίαν Μαύρον, ίνα πραγματευθή το ζήτημα παρά τω δουκί, αν παρακατιόντες εβεβαίους, ότι δέκα χιλιάδες Κύπριοι από την Πάφον έως την Καρπασίαν, ανέμενον όπλα ίνα επιτεθώσι κατά των Τούρκων, εκτός δέκα άλλων χιλιάδων της Αμμοχώστου (Σαθ. Τ. Ελ. 189).

Η άνω επιστολη ήτο γεγραμμένη λατινιστί, εσώθη δι' αυτής ελληνική μετάφρασις κακίστη την γλώσσαν.

Κατά τον Ιούλιον του 1609 ο αυτός Αρχιεπίσκοπος Χριστόδουλος απηύθυνεν ιδίαν επιστολην τω δουκί, εν η παρεπονείτο ότι οι Κύπριοι ηπατήθησαν παρ' αυτού, ότι θα έπεμπε κατά Φθινόπωρον στρατόν, και ήρξαντο εχθροπραξιών, έμειναν δ' είτα αβοήθητοι. Κατά δε Οκτώβριον του αυτού έτους εστάλη προς τον δούκα της Σαβοΐας ετέρα επιστολή πανομοιότυπος σχεδόν, την του Γουνέμη, εξ ου είπομεν ότι και ούτος διερμνήνευσεν απλώς τα φρονήματα των συνωμοτών. Η επιστολή αύτη απεστάλη διά τινος Λοΐζου καλουμένου, έφερε δε τας εξής υπογραφάς ας και παραθέτομεν ενταύθα εις μνήμην αιώνιον των φιλοπάτριδων εκείνων ανδρών: Χριστόδουλος Αρχιεπίσκοπος Κύπρου, Μωϋσή επίσκοπος Αμμοχώστου, Ιακωβος επίσκοπος Λεμησού, Λεόντιος επίσκοπος Πάφου, Ιερεμίας επίσκοπος Κυρήνης, Ιάκωβος μέγας πρωτοπαπάς Λευκάρων, Τουμάζος Πρωτοπαπάς, Πρωτοπαπάς Βατίλης, Γερόλυμος Φραγκίσκου Βατίλη, Μιχαγίλης Τουμάζου, Πρωτονοτάριους, Ησαίας επίσκοπος Αμαθούντος, Κυριάκος Μέγας Πρωτοπαπά

Λαρνάκου, Γερολεμος ΔαμιλάΧς, χαρτοφύλαξ της Αγίας Εκκλησίας, Δελέβικος Γραμματικός της σκάλας της Λεμεσού (Σαθ).

Εν έτει δε **1611 (6 Απριλίου)** ο Αρχιεπίσκοπος Χριστόδουλος απέστειλεν νέαν πρεσβεία εκ των Λοΐζου Νικολού και Κωνσταντίνου Δήμου παρά τω δουκί, έγγραφε δε τω αυλάρχη αυτού Μον-Βασιλείω να συστήση τω κυρίω του αυτούς "εις το άγιον έργον, όπου θέλουν λυτρωθή τόσαι ψυχαίς από τας χείρας του διαβόλου, όπου καθημερινώς χάνονται από την μεγάλη τυρανίαν και την ατιμωρίαν του τυράνου (Σαθ. Τ. Ελ.192).

Πόσω δ' οι αγαθοί νησιώται εν τη μεγάλη αυτών από της αφορήτου τουρκικής τυραννίδος απογνώσει ήθελον να απαντώνται, ελπίζοντες πάντοτε καίπερ τοσάκις διαψευσθέντες, ειμή και εμπαιχθέντες την απελευθέρωσιν των παρά του οίκου της Σαβοΐας μαρτυρεί το ότι επί τη μακρά απειρώντο να τύχωσι της προστασίας του οίκου τούτου.

Ούτως εν έτει **1632** Θεόκλητος τις Κύπριος, ηγούμενος της εν Μακεδονία μονής της Κοσινίτζης, απήθυνε κατά προτροπήν των συμπατριωτών του, ως λέγει, την εξής τω δουκί της Σαβοΐας επιστολήν. Αλλά πριν παραθέσωμεν ταύτην εύκαιρον κρίνομεν να παρατηρήσωμεν ότι εις αυτόν πάντη ωφείλετο το ότι ευρέθησαν εν τη ειρημένη μονή τα πρακτικά της του Βρυσενίδου Συνόδου (σελ **839**). Η επιστολή έχει ούτως:

" Εκλάμπρότατε, υψηλότατε, πολυχρονεμένη αφέντη, φυλάξοι κύριος ο Θεός το ένθεον ύψος της υψηλοτάτης σου αυθεντίας.

"Υψηλότατε αφένη κάτεχε πως εγώ ο ανάξιος δούλος της υψηλοτάτης σου αφεντίας Θεόκλητος ιερομόναχος και προηγούμενος του μοναστηρίου της Παναγίας ονομαζομένης Κοζινίτζι εις της Μακεδονίας τον τόπον, κοντά εις του Φιλίπου του κυρού του Μεγάλου Αλεξάνδρου το καστέλλιν, και έχω μέσα εκατόν πενήντα κακαλογέρους και η πατρίδα μου είναι από την Κύπρον και κάμνω την πρέπουσαν μετάνοιαν και προσκυνώ το υποπόδιον της υψηλοτάτης σου

αφεντίας.

Ακόμη πολυχρονεμένη αφέντη, εγώ ευρίσκομαι παρακαλεμένος πολλές και πολλαίς φοραίς από πολλούς συντοπίταις και παραγγελμένος από το γένος μου, και είναι ο Αρχιεπίσκοπος Κύπρου πάρπας μου, και ζη και ο πατέρας μου και άλλη πολλή μου γενεά, ως καθώς φαίνονται και κάμνουν την πρόπευσαν μετάνοιαν και προσκυνούν το υποπόδιον της υψηλοτάτης σου αφεντίας ως ρήγαν και αφέντην τους, οπού ήτο ο θρόνος σου πάντοτε εις του λόγου τους τώρα παρακαλούν και δέονται τον πολυεύσπλαχνον Χριστόν διά την υγείαν της εκλαμπροτάτης σου αφεντίας.

Εις τους καιρούς σου να κάμης ενθύμησιν να τους ελεημονηθής και να τους εβγάλλης από τα χέρια των Αγαρηνών, και θέλουν εστίν πάντοτε σκλαβοι σου και να παρακαλούν ημέραν και νύκτα τον θεόν διά την υγείαν σου. Και διά τούτον εις καλήν βεβαίωσιν κάμνω εγώ προμέσαν με το ίδιον μου χέριν, πως οποταν (η υψηλότητα σου, να μου ακούσης ως καθώς εγώ θέλω να γουβερνάρης το, και να μην έχης την Κύπρον εις το χροίαν σου τόσο εύκολα, ωσάν να εκράτουν ένα μήλον εις το χέριν μου και να σου τω έδωκα κάμνω το κορμίν μου διά σιγουριάν να έχης εξουσίαν να κάμης τα κομμάτια μου ωσάν σ' αυτιά μου, διότι έχω θάρρος εις τον Χριστόν πως με το θέλημα του θεού, και με ριζικόν της πολυχρονεμένης σου αφεντίας, οποταν εγώ να πάγω και να ακούσουν το όνομά σου πως να έχω την Κύπρον εις το χέρι μου χωρίς καμμίαν πείραξιν και έτσι δίδω της πολυχρονεμένης σου αφεντίας να βεβαιωθής ακόμη, επειδή και να ήρταν εδώ εις την Φράντζαν εις το Παρίσι, διά κάποιον σερβίτσιον του Μοναστηρίου, εγνώρισα τον ευγενέστατον τίμιον άρχοντα κύριον Γρανόν διά φρόνιμον προκομμένον και άξιον διά τέτοια πράγματα, και πρακτικόν εις αυτόν τον τόπον, έκαμα του το ραζουναμέντον και πολλά του εκακοφάνη και δεν θέλει να με αφήση να πάγω πούποτε, ώστε να ιδούμεν ρεσπόσταν από την υψηλότητά σου, διότι λέγει μου καθημέρα πως είσαι αφέντης του και με εξέταξεν πολλά και με έβαλλεν και έκαμα το

δεσένγιον της Κύπρου διά να σου το στείλη.

Μα δι' αγάπην Χριστού ας είναι σεκρεταμένη ετούτη η υπόθεσις όσον να ημπορής διά να μην ξεφωνιστή τέτοιος λόγος και χαλάσει την γεντιά μου, και το μοναστήρι μου και άλλους πολλούς χριστανούς και κάμνω σου την φέδεν έμπροσθεν εις τον Χριστόν πως να ήσαι σιγούρου εις ετούτα όπου σου γράφω και να ορίζης στείλη μου γράμμαν να πρεζενταριστώ έμπροσθεν σου. Ουχί έτερον και ο κύριος ημών Ησους Χριστός και η πρεσβεία της Παναγίας μας να ήνε πάντα βοηθοί σου και να σου δίδουν πάντα νίκηην εις τους εχθρούς σου.

Ιουλίου 1632 (από) Χριστού

Ως ανάξιος ο δούλος προσκυνώ και γράφω.

Θεόκλητος Ιερομόναχος και προηγούμενος Κασινίτζης".

Εν θέρει του 1668 ο Αρχιεπίσκοπος Νικηφόρος εκάλεσε παρ' εαυτώ τον εκ του παρά την Αμμόχωστον χωρίου Αγίου Βασιλείου Λοίζον Βάρρην (**Luigi Barie**), έμπορον τυρού και ιχθύων και είπεν αυτώ: "Πρόσεξε, φίλε μου, συ έχεις μίαν ψυχήν και εγώ μίαν, συ είσαι κύριος και της ιδικής σου και της ιδικής μου, πρόσεξε να μη με απατήσης. Είναι ανάγκη να μου κάμης μίαν υπηρεσίαν, και υπόσχομαι να ωφελήσω και σε και το τέκνα σου. Θα σου χαρίσω εν χωρίον".

Ειπών αυτώ αύτα και λαβών την διαβεβαίωσίν του ο Αρχιεπίσκοπος ότι ανελάμβανε την εκτέλεσιν της εντολής ταύτης, τω ενεχειρίσεν επιστολάς τινάς απευθυνομένας τω δουκί της Σαβοΐας και εκατόν γρόσια ως έξοδα του, παρήγγειλε δι' αυτώ να μεταβή αμέσως εις το ακρωτήριο του Αποστόλου Ανδρέου, ένθα θα εύρισκεν αναμένοντα αυτόν πειρατικά τινα πλοία, ίνα τον παραλάβωσιν.

Ο Βάρρης ανεχώρησε κατ' Αύγουστον του 1668 επί γαλλικού πειρατικού πλοίου, όπερ έφερεν αυτόν πρώτον εις Κρήτην, είτα εις Κύθηρα, οι πόθεν έτερον γαλλικόνν πειρατικόν πλοίον έφερεν αυτόν εις Μελλίτην.

Εκείθεν μεταβάς τις Βιλλαφράγκαν παρέλαβε

μεθ' εαυτού ως διερμηνέα, Ιωάννην τινά Κασσανδριώτην, μεθ' ου μετέβη εις Τουρίνον, ένθα εγγχειρίσας όπου έδει τας επιστολάς υπεβλήθη εις εξέτασιν, κρατηθέντων πρακτικών αφ' ων διασωθέντων παραλαμβάνομεν τας πληροφορίας ταύτας.

Το έγγραφον τούτο δημοσιευθέν υπό του Μας Λατρή (3-580) φέρει χρονολογίαν 1670, ώστε ο Κύπριος απεσταλμένος μετά εν και ήμισυ περίπου από της εντεύθεν αναχωρήσεως του έτους ηδυνήθη να παρουσιασθή εν τη αυλή του δουκός της Σαβοΐας".

Ο Βάρρης έδωσε πολλές εξηγήσεις αλλά ο Οίκος της Σαβοΐας δεν ανταποκρίθηκε.

Αυτό, σημειώνει ο Ζαννέτος, ήταν και "το τελευταίον μάταιον των Κυπρίων διάβημα παρά τω Οίκω της Σαβοΐας".